

Bp Andrzej F. Dziuba*

The Proceedings of the Webinar on Fratelli Tutti, 4 March 2021.
Edited by Pierpaolo Donati, Roland Minnerath,
Marcelo Sánchez Sorondo, Stefano Zamagni.
Amministrazione del patrimonio della Sede Apostolica
e Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2021 ss. 199

Nauczanie Kościoła jest wypełnieniem zadania zleconego przez samego Jezusa Chrystusa. Dotyczy ono szeroko pojętego depozytu wiary i moralności. Te podstawowe elementy są konstytutywne dla tożsamości i wierności orędziu ewangelicznemu. Z czasem nauka ta obejmowała nowe treści i elementy.

Szczególnym wyrazem nauczania kościelnego jest katolicka nauka społeczna. Usamodzieliła się ona jako autonomiczna dyscyplina, choć czasem widzi się w niej teologię moralną społeczną. Niemniej sama problematyka jest wyrazem odpowiedzialności za realizm życia ludzi wiary w świecie, i to w ich wielorakich relacjach ziemskich.

Ważnym dokumentem w tej materii jest promulgowana dnia 3 października 2020 r. encyklika papieża Franciszka *Fratelli tutti* o braterstwie i przyjaźni społecznej. Ta kolejna enuncjacja z zakresu nauki społecznej Kościoła nie tylko wyraża nauczanie Magisterium Kościoła, ale jest także interesującym materiałem badawczym. Papieska Akademia Nauk Społecznych była organizatorem ciekawego internetowego seminarium o tej tematyce, a obecnie, jako szósty tom serii *Studia selecta*, ukazują się jego akta. Poszczególni prelegenci reprezentują różne ośrodki naukowo-badawcze.

Książkę otwiera motto wprowadzające z encykliki *Fratelli tutti* papieża Franciszka (s. 3), spis treści (s. 5-6) i nota koncepcyjna (s. 7-9). Z kolei zamieszczono 12 przedłożeń analizujących nauczanie encykliki *Fratelli tutti*.

* Bp Andrzej F. Dziuba – profesor nauk teologicznych, biskup pomocniczy łowicki.

Pierwszy tekst abp. Rolanda Minneratha nosi tytuł *Braterstwo jako podstawowa zasada etyki społecznej* (s. 10-18). Autor wskazuje na relacje między caritas i braterstwem. Wreszcie stawia pytanie: braterstwo czy miłość?

Refleksja filozoficzna nad «Fratelli tutti» to tytuł przedłożenia Vittorio Höslego (s. 19-28). Autor prezentuje bazę źródłową encykliki. Akcentuje ważny element, jakim jest analiza moralnego poznania. Wskazuje na dualizm personalnego i instytucjonalnego braterstwa, opisany przez papieża. Ta relacyjność powoduje pewne napięcia.

Kolejny referat pt. *«Fratelli tutti» i krytyka kapitalizmu* zaprezentował Rocco Buttiglione (s. 29-32). Autor otwiera go pytaniem, czy papież Franciszek jest komunistą? Prezentuje potrzebę działań na rzecz wyzwolenia osoby ludzkiej. Stwierdza, że sam kapitalizm winien być poddawany tak ocenie etycznej, jak i religijnej. Kończy kolejnym pytaniem, czy papież Franciszek jest przeciw kapitalizmowi?

Braterstwo i przyjaźń społeczna jako «Spiritual Heritage» papieża Franciszka ukazał Pedro Morandé (s. 33-37). Podtytuł: *Komentarz do encykliki «Fratelli tutti»* bliżej precyzuje tematykę.

Obszerne studium *Braterstwo wymaga konkretnych form w wygenerowaniu dobrych relacji* przedstawił Pierpaolo Donati (s. 38-75). Po streszczeniu i wprowadzeniu autor pyta, co oznacza dobre życie. W tym kontekście stara się ukazać stare i nowe wizje ludzkiego szczęścia. Z kolei ukazuje trzy rodzaje moralności dobrego życia. Zatem jaki jest obraz dobrego życia w procesach globalizacyjnych? W tym kontekście autor pisze: „Iść ponad sposobnością logiki «lib/lab»: ku relacyjnej logice”. Przywołuje także konkretne przykłady. Z kolei wskazuje na moralność społecznych relacji. Wobec tej kwestii skupia się na relacyjności moralności dobra. W zakończeniu akcentuje braterstwo z punktu widzenia relacji socjologicznych.

«Fratelli tutti» encyklika o społecznej atomizacji i samotności. Personalistyczna, społeczna i ekonomiczna podległość to dość obszerna analiza Krzysztofa Wieleckiego (s. 76-108). Po streszczeniu i wprowadzeniu autor wskazuje na ludzką istotę: między egoizmem i podległością. Specyficznym zjawiskiem jest kultura masowa i narcyzm. Autor analizuje relacje między ekonomią, podporządkowaniem i braterstwem. W końcu pyta, czy braterstwo w ekonomii drogo kosztuje?

Rodrigo Guerra López omawia temat: *«Fratelli tutti» i przemiana neopopulizmu* (s. 109-117). Podejmuje próbę analizy populizmu i neopopulizmu. Wskazuje na dwa terminy «lud» i «ludowe ruchy». Kończąc, stwierdza, że *Fratelli tutti* to pewna próba uniknięcia samobójstwa demokracji.

Żyjąc braterstwem: Czy można dla XXI-wiecznej społeczności wydobyć jakąś lekcję z dominikańskiej tradycji? – to zagadnienie podejmuje dominikanin Helen Alford (s. 118-125). Na tak postawione pytanie autor daje ostatecznie pozytywną odpowiedź.

Z kolei Gustav Beliz analizuje temat: *Od politycznego niewolnictwa do społecznej przyjaźni* (s. 126-137). Autor wskazuje na pięć nowych form politycznego

niewolnictwa: polaryzację, opresję finansową *networks*, różne formy korupcji, regresywne traktowanie środowiska, technologiczne modele nieświadomie wykluczające z pracy i społecznej sprawiedliwości. Drugi blok to ścieżka przyjaźni. Jest ona postrzegana jako społeczny dialog, wyrażenie solidarności finansowej, pewne i transparentne relacje, integralna ekologia, refleksja nad innowacjami dla wykluczenia. Ostatecznie chodzi o budowanie wspólnotowego projektu.

Ks. prał. Dario E. Viganò pokazuje *Zdigitalizowany świat we «Fratelli tutti». Zmiana perspektyw* (s. 138-148). Najpierw podaje ogólne uwagi o Kościele i mediach pod znakiem podwójnej pedagogiki. Franciszek proponuje nowe zbliżenie. Dalej opisuje zdigitalizowane komunikowanie we *Fratelli tutti*. Zwraca uwagę na panującą współcześnie obsesję medialną, z niejasno zdefiniowaną stroną finansową.

«*Fratelli tutti*»: łaska Chrystusa jako baza miłości i społecznej przyjaźni ten temat podejmuje w dość obszernym studium bp Marcelo Sánchez Sorondo (s. 149-175). Braterstwo i społeczna przyjaźń są bazą dla *caritas* albo miłości. Obydwie są oparte na łasce Chrystusa. Autor prezentuje zasady u Pseudo-Dionizego i inspiracje Arystotelesa. Dalej przywołuje szczegółowe analizy św. Tomasza z Akwinu. Wskazuje m.in. na komunie świętych, błogosławieństwa i miłosierdzie.

W ostatnim studium Stefano Zamagni omawia temat *Braterstwo jako zasada społecznego porządku. Uwagi o encyklice «Fratelli tutti» papieża Franciszka* (s. 176-192).

Całość książki zamyka końcowa dyskusja (s. 193-199), podczas której Paolo Carozza z Papieskiej Akademii Nauk Społecznych zapowiada kolejną debatę wokół tej tematyki w University of Notre Dame w październiku 2021 r.

Prezentowana analiza badawcza może być podzielona na trzy wiodące części, które prezentują ekonomiczne, polityczne i kulturowe przemiany w zakresie braterstwa w świecie współczesnym przeżywającym wielorakie, często wręcz globalne przeobrażenia (s. 9). Oczywiście, płaszczyzny te wzajemnie się przenikają i są uzależnione oraz powiązane przyczynowo i skutkowo.

Prezentowane opracowanie może być widziane jako pewne, raczej dość schematyczne narzędzie w dalszym postępie kształtowania ludzkiego braterstwa w społeczności międzynarodowej i międzyludzkiej. Chodzi o to, aby kategoria ta znalazła należne miejsce we współczesnej przestrzeni publicznej (s. 8). Takie oczekiwania są raczej teoretycznym zabiegiem, bowiem realizm współczesnego świata kieruje się swoimi zasadami, deprecjonując klasyczne wartości. Nie można tutaj m.in. pominąć znakomitego wkładu Jana Pawła II w encyklice *Sollicitudo rei socialis* (1987) czy Benedykta XVI w encyklice *Caritatis in veritate* (2009) oraz w innych dokumentach tych wybitnych papieży w sferze nauczania społecznego Kościoła.

Trzeba jednak pamiętać, że wskazywany tutaj termin «braterstwo» ma także bardzo negatywne konotacje ideologiczne. Sztandary rewolucji francuskiej na pierwszym miejscu stawały właśnie *fraternité*. Zresztą bolszewicka rewolucja październikowa w carskiej Rosji także odwoływała się do tych idei. Jednak historia

przypomina, co to słowo oznaczało w realnej praktyce życia, tak indywidualnego, jak i społecznego, jakie były jego dramatyczne i krwawe konsekwencje. Zresztą w niektórych zakątkach świata są one nadal żywo obecne w różnego rodzaju ideologiach, nie pomijając także Europy. Niejednokrotnie współczesny liberalizm nie jest daleki od tych dramatycznych idei.

Wymowne jest, że szeroko prezentowana refleksja nie obejmuje oczekiwanych odniesień do idei solidarności czy wręcz do cnoty solidarności (s. 17). Jest to swoiste pominięcie czy zmarginalizowanie znaczącego wycinka nauczania społecznego Jana Pawła II, które jest integralną częścią współczesnego nauczania społecznego Kościoła powszechnego czy wręcz jego uznaną i przyjętą doktryną (*Fratelli tutti* nr 114-117). Można zapytać, dlaczego takie zjawisko swoistej negacji i odejścia czy wręcz odrzucenia tego osiągnięcia rozwijającej się świadomości społecznej Kościoła ma miejsce. Można było oczekiwać większego wykorzystania i twórczego wpisania idei czy cnoty solidarności w kategorii braterstwa i przyjaźni.

W tej samej sferze refleksji interesujące byłoby zestawienie braterstwa i solidarności. Jakie są relacje treściowe, komunikacyjne czy ideowe tych dwóch komponentów nauki społecznej Kościoła? Co je łączy, co dzieli, a może twórczo wzajemnie ubogaca i inspiruje? Oczywiście, do takich pytań upoważnia bardzo ogólny temat konferencji. Niemniej odbiór tego opracowania pokazuje, jak niebezpiecznie można zawęzić ciekawe i ważne zagadnienie teoretyczne.

Tylko niektóre opublikowane teksty mają zamieszczony wykaz literatury, inne mają tylko przypisy, a jeszcze inne nawet przypisów nie mają. A te elementy są cennymi wskazaniem bibliograficznymi dla ewentualnych dalszych poszukiwań. Na stronie 124 zamieszczono interesującą tabelę.

Prezentowany zbiór może stać się ciekawą propozycją w dalszej refleksji nad encykliką *Fratelli tutti* papieża Franciszka. Trzeba bowiem przyznać, że po swoistym wstępnym entuzjazmie jej obecność naukowo-badawcza zdecydowanie zmalała. Chyba taką samą opinię można wyrazić o jej obecności w realiach życia codziennego i debacie publicznej, co oczywiście nie oznacza zaniku treści, jakie przynosi czy rozwija, ale nie musi to odnosić się do jej bezpośrednich inspiracji. Samo bowiem szersze zwrócenie uwagi na kategorii braterstwa i przyjaźni jest interesującym poszukiwaniem, budzącym nadzieje twórcze.

Dobrze, że książka prezentuje zróżnicowane interpretacje, opinie i stanowiska. W ten sposób wybrzmiewa pluralizm spojrzenia na orędzie, jakie proponuje *Fratelli tutti*. Ciągłe żywe jest pytanie o realną i praktyczną wartość powszechnego braterstwa. Wydaje się jednak, że bez innych, bardziej fundamentalnych wartości jego osiągnięcie jest niezwykle trudne, wręcz niemożliwe. W przeciwnym razie zostaje ono faktycznie w znacznym stopniu tylko teoretycznym oczekiwaniem czy pragnieniem, zapewne pięknym, choćby w kategoriach emocji czy, niestety, często ideologii, nawet antyludzkich i brutalnych.

Szkoda, że na końcu zbioru nie podano choćby krótkich *curriculum vitae* poszczególnych prelegentów. Byłby to ważny element, nie tyle czysto informacyjny, co bardziej sytuujący prezentowane poglądy i opinie. Zasadniczą kwestię zawsze należy sprowadzić do osobistych rozeznań, wyborów i odpowiedzialności. Ostatecznie akademickie czy szkolne rozważania nie są wystarczającym instrumentem w budowaniu realnego braterstwa czy przyjaźni społecznej. Samo wyobrażenie świata według tej kategorii nie wystarcza. Pozostaje jednak nadzieja, iż podejmowane działania wydadzą oczekiwane owoce.

Czy encyklika *Fatelli tutti* papieża Franciszka okaże się w tym procesie pomocna? Z pewnością jawi się takie pytanie. Odpowiedź na nie pozostaje otwarta, bowiem w tej chwili trudno przewidzieć, na ile spełni ona pokładane w niej nadzieje, przynajmniej takie oczekiwania formuje sam papież Franciszek.